

Prof. dr RIKARD LANG

SAMOUPRAVNI PRIVREDNI SISTEM I STRUKTURNE PROMJENE U PRIVREDI

I. UVOD

Vrlo brzi napredak i nove karakteristike proizvodnih snaga otvorile su velike mogućnosti za ekonomski razvoj, osobito poslije drugog svjetskog rata. Korištenje tih mogućnosti — pod pritiskom rasta potreba i aspiracija za njihovo zadovoljavanje — suočava ekonomske politike i privredne sisteme s novim problemima među kojima istaknuto mjesto pripada transformacijama struktura privreda. Prilagođavanje potrebama koje nije moguće zadovoljiti bez promjena strukture privrede, naročito u sferi materijalne proizvodnje, postala je u, većoj ili manjoj mjeri, dimenzija upravljanja procesom društvene reprodukcije, koja utječe na izbor i na vezu između mehanizama tog upravljanja. Postoje različiti vidovi strukturnih promjena, pa interakcijom među njima nastaju kumulativni učinci u procesu društvene reprodukcije.

Uvođenje i razvitak socijalističkog samoupravljanja u Jugoslaviji odražava se na metodama upravljanja procesom društvene reprodukcije. Otvorilo je nove mogućnosti za provođenje strukturnih transformacija u privredi, koje se mogu realizirati prilagođavanjem ekonomske politike i privrednog sistema. Već do sada stečeno iskustvo na tom području pružilo je nove uvide političkoj ekonomiji.

Problem strukturnih transformacija nije ograničen na okvire nacionalnih privreda. Razmjeri suvremenih problema strukturnih transformacija posljedica su okolnosti da se posljednjih godina zaostavljaju poteškoće u funkcioniranju svjetske privrede, koja je u interakciji s djelovanjem nacionalnih privreda. Širi se spoznaja da te teškoće nisu samo manifestacija konjunkturalnih oscilacija i cikličkih kretanja, nego da su prvenstveno izrazi deformacija u strukturi svjetske privrede. Ta okolnost traži strukturne promjene u svjet-

skoj privredi u interesu uspješnog funkcioniranja nacionalnih privreda.

Što je jedna zemlja više uključena u tokove svjetske privrede, ona je osjetljivija prema njezinim strukturnim obilježjima. Uključenost privrede Jugoslavije već je znatna na sadašnjem stupnju ekonomskog razvoja, a može se predviđati, da će ona daljnjim razvojem u još većoj mjeri sudjelovati u međunarodnoj podjeli rada. Već se sada strukturne teškoće u funkcioniranju svjetske privrede odražavaju na proces društvene reprodukcije u Jugoslaviji.

Brojni faktori i okolnosti utječu na odnos između privrednog sistema socijalističkog samoupravljanja u Jugoslaviji i strukturnih promjena u privredi. Ovdje ukazujemo na neke od njih, i to:

Uvođenjem i razvitkom produkcionih odnosa socijalističkog samoupravljanja, promijenjena je u našoj zemlji organizaciona struktura privrede i uvedeni su novi mehanizmi funkcioniranja procesa individualne i društvene reprodukcije. Ta je okolnost relevantna i za odlučivanje o strukturnim promjenama na području materijalne proizvodnje.

Odluke o strukturnim transformacijama sfere materijalne proizvodnje elementi su strategije razvoja. Viši stupanj ekonomskog razvoja i nove karakteristike unutrašnjih i vanjskih odnosa i okolnosti zahtijevaju prilagođavanje strategije, što nameće potrebu redefiniranja strukturne ekonomske politike. Aktivna strukturna politika bitan je dio strategije razvoja.

Promjene na području nauke, tehnike i tehnologije postale su odlučujući faktori razvojnog potencijala, pa je to, također, moment o kojemu se mora voditi računa pri koncipiranju i realizaciji strukturne ekonomske politike.

Intenzitet, karakteristike i tendencije problema u sferi uključivanja privrede Jugoslavije u tokove reprodukcije svjetske privrede također suočavaju privredni sistem s novim zadacima.

Preispitivanje strukturne ekonomske politike potaknuto je i pojavama neefikasnosti društvene reprodukcije, a istovremeno se javljaju vrlo izrazite aspiracije u pogledu stope i sadržaja ekonomskog razvoja. Zadovoljavnje tih aspiracija nailazi na zaprijeke uslijed neprilagođenosti strukture privrede potrebama efikasne reprodukcije u svrhu ostvarenja ciljeva ekonomskog i društvenog razvoja.

Aktivnom politikom koja je usmjerena u pravcu transformacije strukture privrede, strukturnom ekonomskom politikom, utječe se na proces reprodukcije u zemljama na različitom stupnju ekonomskog razvoja u uvjetima različitih društvenih i privrednih sistema. Područje strukturne ekonomske politike proširuje se u integracije narodnih privreda, a u toku je diskusija o potrebi i načinu te oblicima restrukturiranja svjetske privrede. Položaj i teškoće zemalja u razvoju bitna su determinanta različitih dimenzija pristupa strukturnim transformacijama u prvom redu u sferi materijalne proizvodnje.

Problem strukturnih transformacija postao je u takvim uvjetima relevantan problem ekonomske teorije i to osobito onog njezinog dijela koji istražuje ekonomski razvoj.

II. EKONOMSKI RAZVOJ I PROMJENE STRUKTURE PRIVREDE

Istraživanjima strukture privrede ne pripada isto mjesto u različitim fazama povijesnog razvoja. Interes ekonomske teorije za značenje, karakteristike, tendencije i uvjete strukturnih transformacija privreda uopće i posebno za promjene strukture materijalne proizvodnje očituje se već kroz dulje razdoblje, ali s novim problemima, s kojima se suočava teorija, mijenjao se pristup istraživanjima. Konkretni uvjeti procesa reprodukcije određuju prilaz ekonomske analize transformaciji strukture privrede. Karakteristično je za suvremena istraživanja promjena strukture materijalne proizvodnje i drugih vidova strukture privrede da se one analiziraju zbog njihove veze s ekonomskim razvojem. Ukazuje se na to da se promjene strukture mogu predviđati u toku procesa ekonomskog razvoja. Podvlači se da je ta okolnost od velikog značenja za izbor politike ubrzavanja ekonomskog razvoja.

Istraživanju strukturnih transformacija i njihovih karakteristika pripada istaknuto mjesto u Marksovom pristupu proširenoj društvenoj reprodukciji. On je analizirao zakone kretanja kapitalističkog načina proizvodnje i formulirao je neke opće zakone društvenog razvitka. Dobro je poznato da je on uveo pojam „ekonomska struktura“, pa toj kategoriji pripada važno mjesto u objašnjavanju ekonomskog razvoja. Marks je ukazao na to da ljudi u društvenoj proizvodnji svog života stupaju u odnose, koje oni ne formiraju arbitrarno, nego su oni nužni, nastaju nezavisno od volje učesnika, u procesu društvene proizvodnje. Nazvao ih je odnosima proizvodnje i utvrdio je zakonitost da oni odgovaraju određenom stupnju razvitka materijalnih proizvodnih snaga, koje su u krajnjoj liniji determinante produkcionih odnosa. Marks je nazvao ekonomskom strukturom cjelokupnost odnosa proizvodnje nekog društva.¹

Ekonomska struktura je od ključnog značenja za Marksovu teoriju društvenog razvoja, jer ona formira stvarnu osnovu na kojoj se diže pravna i politička nadgradnja, kojoj odgovaraju određeni oblici društvene svijesti. Kada je ekonomski razvoj cilj društvene aktivnosti, kategorija ekonomska struktura je od posebnog značenja, jer u procesu proširene reprodukcije, uzajamnim utjecajem promjena strukture privrede i ekonomskog razvoja, nastaju ekonomske i društvene transformacije.

Marks je analizirao i sâm proces ekonomskog razvoja, pa je za njegovo razumijevanje neophodno analizirati stope rasta društvene

¹ K. Marks, Prilog kritici političke ekonomije, *Kultura*, 1956, str. 8.

proizvodnje i mijenjanje proporcija u procesu društvene reprodukcije. Objasnio je sadržaj i mehanizam tog procesa u svojoj teoriji proširene društvene reprodukcije, pa je, s tim u vezi, ukazao na nužne proporcije u procesu mijenjanja privredne strukture. Zbog njezinog značenja za cijeli proces reprodukcije, posvetio je posebnu pažnju promjenama u sferi materijalne proizvodnje, ali je svojom analizom obuhvatio cijeli proces društvene reprodukcije i sve njezine sfere.

Ta je teorija temeljnog značenja za analizu strukturnih karakteristika neke privrede, za politiku proširivanja društvene reprodukcije i funkciju strukturnih transformacija u tom procesu. Praktična primjena te teorije u različitim konkretnim uvjetima socijalističkih zemalja podloga je upravljanja narodnom privredom; otvorene su i značajne diskusije, koje su vezane uz politiku ekonomskog razvoja.²

Karakteristično je za Marksov pristup, da on u istraživanjima društvenog i ekonomskog razvoja povezuje promjene ekonomske strukture, sistema produkcionih odnosa u nekom društvu, s promjenama strukture materijalne proizvodnje i drugih vidova strukturnih transformacija jedne privrede. Takav je pristup od velike važnosti za društveno upravljanje procesom društvene reprodukcije u našoj zemlji na današnjem stupnju razvoja. Taj proces teče u uvjetima formiranja i razvitka produkcionih odnosa socijalističkog samoupravljanja i privrednog sistema koji ti odnosi determiniraju. To je bitan aspekt, također, pristupa strukturnim transformacijama privrede, koji su postali uvjet za uspješno funkcioniranje procesa društvene reprodukcije.

Građanska ekonomska teorija nije mimoišla strukturne transformacije privrede, ali se njezin pristup mijenjao u različitim povijesnim uvjetima. Istraživanja građanskih ekonomista ograničavala su se na deskripciju nekih vidova strukture proizvodnje u razdoblju u kojemu je još prevladavalo povjerenje u mogućnost da ekonomsku efikasnost i proširenu reprodukciju osiguravaju u okolnostima koje se označavaju djelovanjem „nevidljive ruke“, što očituje stav prema funkcionalnoj sposobnosti kapitalizma i učinku unutrašnjih snaga tog načina proizvodnje. Činjenica da se kasnije proširuje analiza različitih vidova strukturnih promjena simptom je nesposobnosti neoklasične teorije da objasni ekonomski razvoj i istovremeno poteškoće u funkcioniranju kapitalističkog načina proizvodnje. Promijenjeni konceptualni okvir ekonomske analize izraz je potrebe da djeluje „vidljiva ruka“ zbog zaprijetka na koje je naišlo spontano djelovanje zakonitosti kapitalizma.

Ta je potreba potaknula istraživanja u pravcu efekta istovremenih promjena u stopama rasta različitih sektora privrede, učinka

² Na tu diskusiju se osvrću brojni autori. Primjera radi, spominju se T. V. Rjabuškin, S. Strumilin, a učestvovali su brojni drugi autori iz Sovjetskog Saveza i iz drugih socijalističkih zemalja.

alokacije resursa u pojedine sektore i mijenjanja te alokacije, promjena u odnosima cijena i strukturi potrošnje u procesu ekonomskog razvoja. Kao rezultat multisektorskog pristupa analizi procesa ekonomskog rasta, izgrađeni su različiti teorijski pristupi i koncipirani modeli ekonomskog rasta.

Poznat je doprinos Colina Clarka izgradnji trosektorskog modela. Prije gotovo pedeset godina je objavio rezultate svojih istraživanja, kojima je upozorio na to da se u procesu ekonomskog razvoja mijenjaju elementi strukture privrede i interakcije među njima. Kasnije je ukazao na to da nastaju promjene u odnosu između primarnog, sekundarnog i tercijarnog sektora proizvodnje, da nastaju strukturne promjene u privredi promjenom odnosa i ekonomskog značenja prvenstveno poljoprivrede, prerađivačke industrije i usluga. Emperijski je pokazao da nastaju znatne posljedice uslijed toga što se udio industrije u stvaranju narodnog dohotka i u zaposlenosti povećava do određenog stupnja, a odnosni udio poljoprivrede se relativno smanjuje. Promjene u udjelu usluga ne moraju biti jednoznačne, ali viši stupanj ekonomskog razvoja zahtijeva veću ulogu tercijarnog sektora. Strukturne promjene je Colin Clark istraživao u svrhu identificiranja uvjeta ekonomskog razvoja.³

Istraživanja veze između ekonomskog razvoja i strukturnih promjena proširena je poslije drugog svjetskog rata. Istraživački pristup više nije ograničen na trosektorski model, kojemu se iznose teoretski i empirijski prigovori. U nas je još u znatnoj mjeri korišten pomenuti trosektorski model, koji ne pruža zadovoljavajuće uvide u strukturne transformacije u procesu proširivanja društvene reprodukcije. Novija istraživanja znatno su proširila spoznaju o strukturnim transformacijama u vezi s ekonomskim razvojem.

Ekonomska znanost je identificirala različite vrste i vidove strukturnih promjena u zemljama s različitim društvenim i ekonomskim karakteristikama. Cilj je tih analiza da se za potrebe razvojne politike utvrde veze između različitih vidova transformacija strukture privrede i ekonomskog razvoja. Stoga je posvećena pažnja determinantama strukturnih promjena u konkretnim uvjetima. Na taj se način traži odgovor na pitanje kakve se pravilnosti u vezi s promjenama strukture privrede očituju u toku procesa ekonomskog razvoja.

III. STRUKTURNA POLITIKA I EKONOMSKI RAZVOJ

Utvrđeno je da je promjena strukture privrede, u prvom redu strukture materijalne proizvodnje, determinanta ekonomskog razvoja. Rezultat je te spoznaje da se ekonomska istraživanja strukturnih transformacija u suvremenim uvjetima ne zadovoljavaju time

³ Colin Clark, *Conditions of economic progress*, 1940.

da samo opisuju i da ih objašnjavaju, već se istražuje kako se može utjecati na proces ekonomskog razvoja — na temelju sagledanih zakonitosti — koncipiranjem i realiziranjem strategija razvoja u kojima strukturnim transformacijama pripada ključno mjesto u zemljama u razvoju, a povećava se njihova uloga i u razvijenim zemljama. S pristupom strukturnim promjenama u nekoj privredi, povezani su stavovi koji se odnose na izbor strategije razvoja. Taj je izbor suočen s odlukama koje se odnose na mnoge vidove strukturnih promjena koje bitno utječu na proces proširene reprodukcije, kao prihvaćanje uravnoteženog ili neuravnoteženog razvoja, karakteristikama međunarodnih ekonomskih odnosa, kao elementima optimalne razvojne politike. Empirijske analize potvrđuju da različiti faktori, među kojima su veličina zemlje, bogatstvo prirodnim izvorima, stupanj ekonomskog razvoja, te ekonomska politika, utječu na karakteristike strukturnih promjena koje neka privreda prolazi u procesu ekonomskog razvoja. Uspješnost strukturne politike ovisi u velikoj mjeri o privrednom sistemu neke zemlje, koji prvenstveno determiniraju dominantni produkcionni odnosi u nekoj zemlji.

Utvrđeno je da strukturne promjene mogu povećati razvojni potencijal neke privrede; one doprinose povećanju produktivnosti rada i važan su faktor rasta dinamičke efikasnosti. Ali faktori, egzogeni ili endogeni, koji utječu na strukturu privrede, mogu također djelovati u suprotnom pravcu te kočiti ili čak onemogućavati ekonomski razvoj.

Raznovrsni su razlozi zbog kojih mogu biti nužne transformacije strukture neke privrede. U tom pravcu mogu djelovati posljedice uslijed promjena zbog višeg stupnja ekonomskog razvoja, novi eksterni i interni momenti privređivanja te drugi momenti.

Raspoloživi prostor ne dopušta da se ukaže na brojne i složene međuovisnosti između faktora proizvodnje i njihovih karakteristika, s jedne strane, te interakcije između ekonomskog rasta i strukture privrede, s druge strane. Izbor faktora proizvodnje je bitan za strategiju razvoja, koja u suvremenim uvjetima mora posvetiti veliku pažnju izboru tehnike proizvodnje, pristupu tehničkom progresu te izboru metoda za njegovo ubrzavanje, odgovarajućoj politici progresa nauke, organskom sastavu elemenata proizvodnje, naročito energetske i sirovinske intenzivnosti, a ne smije se nikako zanemariti faktor vrijeme. Konsideracije u vezi s promjenama strukture neke privrede od velikog su značenja kada se istražuju granice neke strategije i mogućnosti te pravci njezinog prilagođavanja novim uvjetima i potrebama. Ta je okolnost karakteristična za moment razvoja naše zemlje.

Različite su determinante sektorske strukture neke privrede — realni dohodak po stanovniku, prirodno bogatstvo, karakteristike međunarodnih ekonomskih odnosa, veličina zemlje i domaćeg tržišta, uvjeti za ostvarenje ekonomije razmjera i drugo. Istovremeno s ekonomskim rastom mijenja se struktura privrede, ali taj odnos

nije jednosmjernan, pa strukturne promjene nisu jednostavno posljedice razvoja. Stalna promjena strukture djeluje i sa svoje strane na ekspanziju jedne privrede. Brži razvoj nekih sektora proizvodnje ubrzavaju tempo ekonomskog rasta, faktor su rasta produktivnosti i povećavaju ekonomsku efikasnost procesa društvene reprodukcije. Taj je učinak promjena strukture privrede poznat kao strukturni efekt, koji je mjerljiv.

Zbog učinka na ekonomski rast utječe se ekonomskom politikom na složene strukturne odnose koji se formiraju u procesu upotrebe učinka proizvodnje. Formiranje vrijednosti u proizvodnji i raspodjela učinka proizvodnje od bitnog su značenja za ekonomski rast.

S transformacijom privredne strukture direktno je povezana investicijska aktivnost. Za tu vezu nije odlučujući samo kvantitativni odnos, nego na stopu ekonomskog rasta utječu, također, stopa i sadržaj te efikasnost investicija.

Faktor vrijeme spada među činioce koji utječu na odnos između strukturnih promjena privrede i ekonomskog rasta. Od karakteristika, tendencija i uspješnosti strukturnih promjena ovisi duljina vremenskog razdoblja koje dijeli moment investiranja od očitovanja njegovih ekonomskih efekata. Efikasnost investicija ovisi od faktora vrijeme također zbog tehničkog progressa. Ista stopa investicija, ali s različitim vremenom u kome se očituju ekonomski efekti, može različito djelovati na stopu ekonomskog rasta; može je ubrzati ili usporiti. Ako je to razdoblje dugo, ekonomski efekti se javljaju sa zakašnjenjem. Nadalje, uslijed zanemarivanja faktora vrijeme, može se dogoditi da su proizvodni kapaciteti zastarjeli već u početku njihovog aktiviranja, a mogu, također iz drugih razloga, biti manje efikasni u usporedbi sa mogućnostima koje pruža ranija realizacija.

Analize realizacije strategije ekonomskog razvoja pružaju uvid u efekte strukturne ekonomske politike na ekonomski rast. Strukturna ekonomska politika, tj. politika utjecaja na ekonomsku strukturu u svrhu realizacije ciljeva ekonomskog i društvenog razvoja, važan je element ekonomske politike upravo zbog složenih odnosa između promjena strukture privrede i ekonomskog rasta. Smišljeno i svrsishodno se može utjecati ekonomskom politikom na sadržaj, pravac, tempo te društvene posljedice transformacije strukture privrede. Te mogućnosti u znatnoj mjeri zavise od privrednog sistema u nekoj zemlji.

U procesu ekonomskog rasta nastaju strukturne promjene kada se ulazne veličine i učinak proizvodnje ne povećavaju linearno. Na temelju analiza strukturnih odnosa stječe se uvid u njihov kompleksni učinak; rezultati takvih istraživanja služe kao polazne osnove za svrsishodni utjecaj ekonomskom politikom na ekonomski razvoj. Takve analize pružaju pomoć pri stvaranju temelja za odluke, koje se odnose na izbor između različitih alternativa. Nadalje,

te analize omogućuju da se pravovremeno otklone mogući negativni učinci strukturnih promjena. Ekonomskoj politici su — ovisno od karakteristika privrednog sistema — na raspolaganju različite mogućnosti da utječe na tok, sadržaj, pravac i tempo strukturnih promjena. Strukturna ekonomska politika je jedna sfera ekonomske politike, pa je za koncepciju a i realizaciju te politike potrebno da se vodi računa o njezinoj međuovisnosti s drugim sferama ekonomske politike. Strukturna je politika kompleksna; ona ima koordinirajući karakter, a usko je povezana s drugim područjima ekonomske politike i funkcijama strukture privrede. Između ekonomske politike u cjelini i njenih elemenata, s jedne strane, i strukturne ekonomske politike, s druge strane, postoji direktna ili indirektna veza. Stoga strukturna ekonomska politika nije samostalna u odnosu na ekonomsku politiku u cjelini, ona nije izolirana od njenih drugih vidova već je njezina posebna dimenzija.

Promjene strukture privrede nisu jednostavno refleks ekonomske politike. Strukturna politika može imati posebne ciljeve, koji su instrumentalni za ciljeve ekonomske politike uopće. O njima se mora voditi računa kada se formulira ekonomska politika i ispituje konzistentnost ciljeva međusobno i sa sredstvima ekonomske politike kao i konzistentnost samih sredstava. Ta je okolnost od posebne važnosti u onim fazama kada se želi ubrzati ekonomski razvoj. Strukturna politika je tada jedna od temeljnih dimenzija strategije razvoja. Sa svoje, pak, strane visoka stopa ekonomskog razvoja olakšava strukturne promjene. Između ekonomskog razvoja i strukturnih promjena postoji funkcionalna veza. Pomanjkanje strukturne politike ne znači da neće nastati promjene strukture privrede, ali transformacije u tom slučaju ne moraju biti u skladu s društveno poželjnim ciljevima.

Strukturna politika raspolaže samo s vrlo ograničenim mogućnostima da izazove ekonomske efekte u kratkom roku. Međutim, u dugom roku postoje široke mogućnosti da se formiraju promjene strukture privrede, koje su uvjet ekonomskog razvoja. To, dakako, ne znači da se u dugom roku ne javljaju, također, ograničenja s kojima mora računati strukturna politika. Geografski položaj, demografski faktori, prirodni izvori i drugo spadaju među takva ograničenja.

Formulacija ciljeva strukturnih promjena element je strukturne ekonomske politike jednako kao i izbor sredstava i mehanizama za njihovu realizaciju. Strukturna politika mora biti elastična upravo zbog njenog dugoročnog karaktera; ona mora biti sposobna da se prilagodi promjenama uvjeta privređivanja, koji se mijenjaju u dugom roku. Strukturna ekonomska politika bit će uspješna samo onda ako su osigurani uvjeti za njezinu realizaciju. Ti su uvjeti složeni i ovise od karakteristika jedne privrede.

Optimalna stopa ekonomskog razvoja jedan je od važnih uvjeta da samoupravno organizirano socijalističko društvo u Jugoslaviji

ostvari ciljeve društvenog i ekonomskog razvoja na sadašnjem stupnju razvoja. Približavanje tom optimumu zahtijeva sistematsku strukturnu ekonomsku politiku. Sada ne raspoložemo takvom cjelovitom politikom. Doduše, strukturne promjene su i do sada bile stalna preokupacija društvenog upravljanja privredom, ali politika strukturnih transformacija nije prilagođena na zadovoljavajući način dostignutom stupnju ekonomskog razvoja. Ona ne iskazuje sve karakteristike sistematske politike i nije potpuno prilagođena sada u osnovi normativno definiranom privrednom sistemu socijalističkog samoupravljanja i nije trajni element strategije razvoja.

Konfrontacija postojeće strukturne politike s takvom politikom, koja bi bila u skladu s društvenim i ekonomskim razvojem, društvenim ciljevima razvoja te institucionalnim okvirom, koji određuje sistem produkcionih odnosa socijalističkog samoupravljanja, i s mogućnostima razvoja koje on pruža, ukazuje na pravac i sadržaj prilagodavanja, odnosno mijenjanja ekonomske politike u cilju uklanjanja nekih slabosti, odnosno popunjavanja praznina. Ovdje se ograničavamo na to da navedemo neke elemente te politike, a cjeloviti stav zahtijeva više prostora. Ti su elementi:

— Strukturna ekonomska politika mora biti usklađena s organizacionom strukturom privrede, koja je jedna od bitnih karakteristika privrednog sistema. Privredni sistem socijalističkog samoupravljanja je unio promjene u tu strukturu, pa se one odnose na sistem nosilaca odlučivanja o proširenoj društvenoj reprodukciji. Taj sistem sačinjavaju privredni subjekti, koji su formirani različitim oblicima samoupravnog udruživanja, i društveno političke zajednice. O strukturnim promjenama, osobito u sferi materijalne proizvodnje, odlučuju organizacije udruženog rada same ili udruživanjem rada i sredstava s drugim organizacijama udruženog rada, pa u tu svrhu sklapaju samoupravne sporazume.

U dosadašnjem razvitku, strukturna je politika koncipirana u društvenim planovima razvoja na temelju pretežno nedovoljno povezanih društvenih dogovora o djelatnostima koje imaju prioritet, a odnose se, uglavnom, na izolirane vidove strukturne politike uz dominantan utjecaj društveno-političkih zajednica (u prvom redu socijalističkih republika i autonomnih pokrajina). Novi sistem odlučivanja o proširenoj reprodukciji još je na početku realizacije.

U procesu realizacije privrednog sistema socijalističkog samoupravljanja izgrađuje se nov mehanizam društvenog odlučivanja o procesu reprodukcije, koji sačinjavaju, uz djelovanje mehanizma tržišta i samoupravnog te društvenog planiranja, također, samoupravni sporazumi i društveni dogovori, koji utječu na cijeli složeni alokacioni mehanizam. Očitovale su se u dosadašnjoj početnoj fazi djelovanja tog mehanizma odlučivanja njegove prednosti i mogućnosti, ali neke su analize njegovog djelovanja ukazale, također, na nužnosti njegovog daljnjeg izgrađivanja i uklanjanje nekih nedostataka i neusklađenosti u privrednom sistemu, koje se manifesti-

raju u djelovanju alokacionog mehanizma i prouzrokuju pojave nefikasnosti procesa društvene reprodukcije. U procesu daljnjeg izgrađivanja privrednog sistema morat će se odgovoriti na više pitanja, koja se odnose na privrednim sistemom definirane interakcije između djelovanja mehanizma tržišta, planiranja i samoupravnog sporazumijevanja te društvenog dogovaranja.

Sistem odlučivanja o strukturnoj politici može biti efikasan u društvenim razmjerama uz uvjet da se koordiniraju odluke kojima se unapređuje struktura privrede i uklanjaju smetnje na tom putu. Ta se potreba koordinacije i uključivanja različitih vidova strukturne politike u strategiju razvoja odnosi na cijeli sistem samoupravnog upravljanja procesom proširene društvene reprodukcije. Pri takvom postupku nužno je diferencirati različite funkcije pojedinih faza društvenog planiranja — počev od izrade koncepcije razvoja na temelju sistema samoupravnih sporazuma i društvenih dogovora o osnovama planova pa do njihove realizacije.

Nedostaci koordinacije odluka, koje se odnose na strukturne promjene, odražavaju se na različite načine — kao neprilagođenost ciljeva strukturne politike sadržaju strategije razvoja, ili kao uzroci društvene neefikasnosti sredstava i mjera za realizaciju ciljeva strukturne politike.

Postojeća strukturna politika je u znatnoj mjeri reakcija na strukturne defekte u sferi materijalne proizvodnje i očituje se sektorski i regionalno. U biti svojoj je takva politika onda reaktivna. Međutim, sistematska aktivna strukturna politika, u svrhu osiguravanja poželjnog ekonomskog i društvenog razvitka, mora biti anticipativna. Takva je politika uspješna ako je usmjerena prema budućnosti i cilj joj je da uklanja smetnje koje se predviđaju i stvara uvjete za razvitak. Anticipativna politika se ne smije ograničiti kratkim a nekada niti srednjim vremenskim razdobljem; ona je po svojoj prirodi dugoročna. Širenje vremenskog horizonta odlučivanja još nije dobilo odgovarajuće mjesto i funkcije u razvitku sistema društvenog planiranja.

Strukturna politika mora biti prilagođena potrebama dostignutog stupnja ekonomskog i društvenog razvitka s obzirom na sadržaj, pravce, te intenzitet ekonomskog razvoja. Rezoniranje i odlučivanje, koje potječe iz vidokruga politike ekstenzivnog ekonomskog razvitka, u znatnoj su mjeri dominirali. Međutim, kontinuirani brzi razvitak koji je u skladu s vrijednostima samoupravnog socijalističkog društva na današnjem stupnju ekonomskog i društvenog razvoja Jugoslavije zahtijeva znatno veće oslanjanje na faktore intenzivnog ekonomskog razvoja. Strategija razvoja i strukturna politika moraju biti prilagođeni odgovarajućoj koncepciji razvoja.

Provođenje strukturne politike, koja je društveno efikasna, zahtijeva odgovornost u sistemu odlučivanja i sistematske analize rezultata privređivanja te u uspješnosti izbora politike kao prilagođavanja strukturne politike, ako se za to ukaže potreba.

Praznine u ekonomskoj politici i privrednom sistemu uslijed nedostataka u pogledu strukturne ekonomske politike prouzrokuju suboptimalnu efikasnost i druge neželjene pojave u procesu društvene reprodukcije.

Na kraju, spominjemo da nužnost strukturne ekonomske politike nije ovisna od specifičnih produkcionih odnosa u nekoj zemlji. Ali, nastaju bitne promjene u nosiocima te svojstvima te politike uslijed ekonomske strukture nekog društva, koja determinira privredni sistem. Taj je sistem u uvjetima socijalističkog samoupravljanja pogodan institucionalni okvir za sistematsku aktivnu strukturnu politiku u nas, ali mogućnosti koje on pruža još nisu u cijelosti korištene. Realizacija tih mogućnosti zahtijeva prilagođavanje privrednog sistema i ekonomske politike.

Prof. dr. RIKARD LANG

THE SELF-MANAGING ECONOMIC SYSTEM AND THE STRUCTURAL TRANSFORMATIONS OF THE ECONOMY

Summary

The swift progress and the new characteristics of the production forces opened great possibilities for economic development particularly after the Second world war. The utilization of these possibilities — under the pressure of the growth of needs and of the aspirations to satisfy them — confronts economic policies nad economic systems with new problems. A prominent place among them belongs to the transformations of the structures of the economies. The adjustment to requirements, not possible to satisfy without structural changes, particularly in the sphere of material production, became, in various degrees a new dimension of the management of the process of social reproduction, which influences the choice and the realitions between the mechanisms of this management. There exist different aspects of structural changes, and through interactions between them take place cumulative affects in the process of social reproduction.

The introduction and the development of socialist selfmanagement in Yugoslavia reflects on the methods of management the process of social reproduction. It opened new opportunities for structural transformations in the economy, which can be implemented through adjsutments of the economic policy and the economic system.

The participation of Yugoslavia in the world economy is already important on the present level of economic development and it can be expected that this participation in the international division of labour will grow with the progress of economic development. The structural difficulties of the world economy are already now reflected on the process of social repro-

duction in Yugoslavia. The authors points out also other factors which have an impact on the relation between the economic system of socialist selfmanagement in Yugoslavia and the structural changes in the economy.

Structural transformations are now a relevant problem of economic theory of this segment which is concerned with economic development. It is characteristic for contemporary research of the changes in the field of material production and other aspects of the structure of the economy that they are analysed because of their impact on economic development.

The successes of structural policies depends in a high degree on the economic system of a country which system is primarily determined by the dominant production relations. It is possible to influence purposely through economic policy the content, direction, the rate of growth and the social consequences of the structural transformations of an economy. These opportunities depend primarily on the economic system of a country.

Structural economic policies are a sphere of economic policy. In connection with the conception and the implementation of this policy it is necessary to take into account its interdependence with other spheres of economic policy. This policy is complex and it has a coordinating function. The structural economic policy is one of the basic dimensions of the development strategy.

An optimal rate of economic development is one of the important conditions for the selfmanagement socialist society in Yugoslavia to reach the goals of social and economic development on the present level of economic development.

This optimum can be approached through a systematic structural policy, which is not conceived until now. The existing policy has not all the characteristics of a systematic policy and is not fully adjusted to the economic system of socialist selfmanagement which is now normatively defined. This author indicates some elements of a systematic anticipatory structural economic policy which is adjusted to the conditions of the Yugoslav economy.

The lacunae in the economic policy and the economic system, as a consequence of shortcomings concerning the requirements of the structural economic policy, generate a suboptimal efficiency and other undesired consequences if the process of social reproduction. The economic system of socialist selfmanagement provides an adequate institutional framework for a systematic active structural policy, but the opportunities it provides are not yet fully used.

Проф. д-р РИКАРД ЛАНГ

САМОУПРАВЛЕНЧЕСКАЯ ХОЗЯЙСТВЕННАЯ СИСТЕМА И СТРУКТУРНЫЕ ПРЕОБРАЗОВАНИЯ В ХОЗЯЙСТВЕ

Резюме

Стремительно быстрый прогресс и новые характеристики производительных сил открыли большие возможности для экономического развития, особенно после второй мировой войны. Использование этих возможностей — под давлением роста потребностей и желания удовлетворить их — ставит перед экономической политикой и хозяйственные системы новые проблемы. Среди них видное место занимает трансформация структуры хозяйства. Приспособливание потребностям, которые нельзя удовлетворить без изменения структуры хозяйства, особенно в сфере материального производства, стало, в большей или меньшей мере, дименсией управления процессом общественного воспроизводства, которое влияет на выбор и связь между механизмами этого управления. Существуют различные виды структурных изменений, между которыми взаимодействием возникают совокупные воздействия в процессе общественного воспроизводства.

Введение и развитие социалистического самоуправления в Югославии отражается на методах управления процессом общественного воспроизводства. Оно открыло новые возможности для проведения структурных трансформаций в хозяйстве, которые можно осуществить приспособлением экономической политики и хозяйственной системы.

Включенность хозяйства Югославии в течения мирового воспроизводства уже значительно на современном уровне экономического развития, а можно предполагать, что оно с дальнейшим развитием в еще большей мере будет участвовать в международном разделении труда. Уже сейчас структурные трудности в функционировании мирового хозяйства отражаются на процессе общественного воспроизводства в Югославии. Автор указывает и на другие факторы, которые влияют на отношение между хозяйственной системой социалистического самоуправления в Югославии и структурными изменениями в хозяйстве.

Структурные трансформации стали важной проблемой экономической теории, при том особенно этой её части, которая относится и исследованию экономического развития. Характерен для современных исследований анализ изменения материальной структуры производства и других видов структуры хозяйства из-за их связи с экономическим развитием.

Успешность структурной политики зависит в значительной мере от хозяйственной системы данной страны, которую прежде всего определяют доминирующие производственные отношения. Экономической политикой можно целесообразно влиять на содержание, направление, темпы и общественные последствия изменения структуры хозяйства. Эти возможности в значительной мере зависят от хозяйственной системы этой страны.

Структурная экономическая политика является одной из сфер экономической политики, и для концепции и реализации этой политики необходимо учитывать ее взаимозависимость от других сфер экономической политики. Структурная политика является комплексной, она имеет координирующую функцию. Эта политика является одним из фундаментальных масштабов стратегии развития.

Оптимальные темпы экономического развития одно из важных условий, чтобы самоуправленчески организовано социалистическое общество в Югославии осуществило цели общественного и экономического развития на современном уровне развития. Приближение этому оптимуму требует систематической структурной экономической политики, которая к настоящему времени не построена. Структурная политика в настоящее время не проявляет всех характеристик систематической политики и не вполне приспособлена, сейчас в основе нормативно определенной, хозяйственной системе социалистического самоуправления.

Автор приводит некоторые элементы систематической активной приемлемой структурной экономической политики, которая приспособлена к условиям хозяйствования в Югославии.

Пустые места в хозяйственной системе и в экономической политике, вследствие недостатков в отношении структурной экономической политики, вызывают субоптимальную эффективность и другие нежелательные явления в процессе общественного воспроизводства. Хозяйственная система социалистического самоуправления является удобной институциональной рамкой для систематической активной структурной политики, но возможности, которые кроются в ней, еще полностью не использованы.